หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

คำเมือง เป็นภาษาไทยถิ่นภาษาหนึ่งที่ใช้พูดโดยชนกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งที่เรียกตนเองว่าคนเมือง ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน เชียงราย ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน และบางท้องที่ในจังหวัดตาก และอุตรดิตถ์ รวมทั้งกลุ่มคนที่อพยพหรือกวาดต้อนลงมาหลังสงครามสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่ อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา และอำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี

ขอบเขตของการใช้คำเมืองนี้เป็นบริเวณกว้างใหญ่พอสมควร ซึ่งโดยธรรมชาติของภาษาแล้ว ภาษาที่มีการพูดกันในบริเวณกว้างย่อมจะมีการแปรเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแปรตามถิ่นที่อยู่ของผู้พูด การแปรดังกล่าวอาจจะเป็นการแปรในเรื่องของเสียง การแปรในเรื่องของศัพท์ ก็ได้ทำให้มีการใช้ภาษาแตกต่างกันตามที่ต่าง ๆ ในกรณีของคำเมือง ผู้พูดคำเมืองทราบกันดีว่ามีการใช้คำเมืองต่างกันไปตามถิ่นต่าง ๆ และมักจะสามารถระบุได้อย่างถูกต้องจากการฟังภาษาว่าผู้พูดคำเมืองคนหนึ่ง ๆ มาจากแถบไหนของภาค

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาในเรื่องการแปรที่ เกิดขึ้นภายในคำเมืองว่าจะสามารถนำการแปรนี้มาแบ่งภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองได้อย่างไร จึงค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องการแปรของคำเมืองในถิ่นต่าง ๆ ซึ่งได้มีผู้ที่ศึกษาไว้ พบว่าการแปรมีอยู่ 2 ชนิด คือ การแปรวรรณยุกต์ และการแปรศัพท์ สำหรับการแปรวรรณยุกต์นั้นมีนักวิจัยหลายคนได้ศึกษาไว้แล้ว[1] ผลของการศึกษาพบว่าสามารถแบ่งภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองโดยใช้

---

[1] ดูรายละเอียดในเรื่องทบทวนวรรณกรรม หน้า 9 - 22

การแปรของวรรณยุกต์เป็นเกณฑ์ได้ส่วนการศึกษาศัพท์นั้นมีผู้ศึกษาไว้น้อย เท่าที่มีผู้ได้ศึกษาไว้พบว่ามีการใช้ศัพท์ต่างกันในแต่ละถิ่นเท่านั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะค้นคว้าเรื่องการแปรของศัพท์ในคำเมืองต่อไป เพื่อที่จะดูว่าการแปรของศัพท์นี้จะแตกต่างกันในท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างไร และความต่างนี้จะสามารถนำมาแบ่งภาษาถิ่นย่อยได้หรือไม่ และจะมีผลเช่นไรเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับการใช้วรรณยุกต์เป็นเกณฑ์

การเลือกศึกษาเรื่องการแปรของศัพท์นี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการที่จะให้ได้ภาพของการแปรของคำเมือง จำเป็นที่จะต้องศึกษาคำเมืองในถิ่นต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุดที่จะทำได้ ฉะนั้นการศึกษาจึงอยู่ในรูปของการศึกษาคำเมืองในเชิงภูมิศาสตร์ ได้แก่การศึกษาภาษาตามพื้นที่เพื่อเปรียบเทียบการใช้ภาษาในหลาย ๆ จุดตามที่ได้กำหนดไว้อย่างมีหลักเกณฑ์ และแสดงการกระจายของศัพท์ลงในแผนที่จากนั้นจึงนำผลของการกระจายนี้ไปแบ่งภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองต่อไป

1.1.1 <u>การเรียกชื่อภาษา</u>

คำเมืองเป็นชื่อภาษาของชนกลุ่มหนึ่งที่เรียกตนเองว่าคนเมือง อาศัยอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย โดยที่ "คำ" มีความหมายว่า ภาษา รวมความแล้วคำเมือง จึงหมายถึง ภาษาเมือง[1] และเป็นภาษาที่มีชื่อเรียกต่างกันออกไปหลายชื่อ และนักวิจัยที่ศึกษาภาษานี้ก็ใช้ชื่อภาษาต่างกันออกไปด้วยดังนี้คือ

ก. <u>ภาษาไทยยวน หรือ ไตยวน</u> เมธ รัตนประสิทธิ์ เป็นผู้ใช้ใน "พจนานุกรมไทยยวน ไทย-อังกฤษ" (2508) และสงวน โชติสุขรัตน์ ในหนังสือ "ไตยวน - คนเมือง" (2512) และ Søren Egerod (1961) ใช้ Yuan (Yon) ใน "Studies in Thai Dialectoloty"

---

[1] จากการอธิบายของ นอร์แมน มูนนิค (1967)

การเรียกชื่อภาษาว่า ไทยวน สงวน โชติสุขรัตน์ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า ยวน มาจากคำว่า โยนก ซึ่งเป็นชื่อของอาณาจักรโบราณทางตอนเหนือของประเทศไทยที่ชนกลุ่มที่พูดภาษานี้อาศัยอยู่คืออาณาจักรโยนกนาคพันธ์ และชาวไทยใหญ่เรียกภาษาของชาวโยนกนี้ว่า ไตโยน ตามสำเนียงไทยใหญ่ ฉะนั้นคำว่ายวน โยน โยนก ก็คือศัพท์เดียวกันนั่นเอง นักวิจัยเหล่านี้จึงได้ใช้ชื่อภาษาตามชื่อของอาณาจักรโบราณนี้นี่เอง

ข. <u>ภาษาไทยพายัพ</u> พระธรรมราชานุวัตร ใช้เรียกใน "หลักภาษาไทยพายัพ" (2502) โดยมีเหตุผลว่าเป็นภาษาพูดของคนไทยที่มีพื้นเพอยู่ทางมณฑลพายัพของประเทศไทย

ค. <u>ภาษาไทยถิ่นเหนือ</u> Robert B. Jones (1965) ใช้ใน "Phonological features of Northern Thai" และนักภาษาศาสตร์ทั่ว ๆ ไปใช้เรียกชื่อภาษาของคนไทยที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทย โดยเรียกตามสภาพภูมิศาสตร์ของที่ตั้งถิ่นฐานของชนกลุ่มนี้

ง. <u>คำเมือง</u> เป็นชื่อที่เจ้าของภาษาใช้เรียกชื่อภาษาของตนเอง ซึ่งชนกลุ่มนี้เรียกตนเองว่า คนเมือง มีภาษาใช้คือ คำเมือง โดยที่คำมีความหมายว่าภาษา คำเมืองจึงหมายความว่าภาษาเมือง[1]

นักวิจัยที่ใช้ชื่อ คำเมือง ได้แก่ นอร์แมน มุนนิค (1967) และวิลเลียม เอ สมอลลี่[2]

---

[1] ดูเชิงอรรถที่ 1 หน้า 2

[2] William A. Smalley, "Descriptive of Thai," Manuscript. (Unpublished).

จากการที่ภาษานี้มีชื่อเรียกภาษาหลายชื่อดังกล่าว ผู้วิจัยได้เลือกใช้ชื่อภาษานี้ว่า "คำเมือง" ด้วยเหตุผลที่ว่าเป็นชื่อซึ่งเจ้าของภาษาใช้เรียกภาษาของตนเอง มิใช่เป็นชื่อที่ผู้อื่นตั้งให้ตามสภาพภูมิศาสตร์ หรือตามอาณาจักรโบราณของชนกลุ่มนี้

1.1.2 <u>สภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดที่ศึกษา 8 จังหวัด</u>

จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่และน่าน[1] มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาและหุบเขาสลับกันเป็นแนวยาวจากเหนือลงมาใต้และมีที่ราบระหว่างภูเขาเป็นที่ตั้งของจังหวัดแต่ละจังหวัดดังกล่าว

ก. <u>รายละเอียดของจังหวัดทั้ง 8</u>[2]

<u>จังหวัดแม่ฮ่องสอน</u> มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 12,222.31 ตารางกิโลเมตร เป็นที่ราบเพียง 1 ใน 10 ของเนื้อที่ทั้งหมด มีอาณาเขตทางทิศเหนือและตะวันตกติดกับสาธารณรัฐสังคมนิยมพม่า ทิศใต้ติดกับจังหวัดตาก ทิศตะวันออกติดกับจังหวัดเชียงใหม่ การปกครองแบ่งออกเป็น 5 อำเภอ จำนวนประชากร 127,146 คน ภาษาที่ใช้คือ คำเมือง ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง และภาษาชาวเขาอื่น ๆ

<u>จังหวัดเชียงใหม่</u> มีเนื้อที่ประมาณ 22,848.421 ตารางกิโลเมตร ภูมิประเทศเป็นป่าไม้ มีภูเขาล้อมรอบทุกทิศ มีที่ราบริมฝั่งแม่น้ำปิงที่อุดมสมบูรณ์ อาณาเขตทิศตะวันตกติดจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทิศเหนือติดพม่า และจังหวัดเชียงราย ทิศตะวันออกติดจังหวัดเชียงราย จังหวัดลำปางและจังหวัดลำพูน ทิศใต้ติดจังหวัดตาก แบ่งการปกครองเป็น 19 อำเภอ มีจำนวนประชากร 1,139,537 คน ภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่คือ คำเมือง

---

[1] ตามวักขรานุกรม ภูมิศาสตร์ไทย ภาคเหนือประกอบไปด้วย 9 จังหวัดคือ นอกจาก 8 จังหวัดที่ศึกษาในครั้งนี้แล้วยังมีจังหวัดอุตรดิตถ์รวมอยู่อีกจังหวัดหนึ่ง แต่ในการศึกษาครั้งนี้ ไม่ได้ศึกษาจังหวัดอุตรดิตถ์ เพราะเป็นจังหวัดที่มีประชาชนพูดคำเมืองเพียงบางบริเวณ และภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่คือภาษาไทยถิ่นกลาง

[2] การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, "ท่องเที่ยวภาคเหนือ", (กรุงเทพมหานคร, สไมล์การพิมพ์,) 2523.

<u>จังหวัดเชียงราย</u> มีเนื้อที่ประมาณ 11,530.576 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองเป็น 11 อำเภอ จำนวนประชากร 900,619 คน อาณาเขตทิศเหนือจดพม่า และลาว ทิศใต้จดจังหวัดพะเยา ทิศตะวันออกติดต่อกับลาว และจังหวัดพะเยา ทิศตะวันตกจดจังหวัดเชียงใหม่ ภาษาที่ใช้พูดส่วนใหญ่คือ คำเมือง

<u>จังหวัดลำพูน</u> มีเนื้อที่ประมาณ 4,406.833 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบ อาณาเขตทางทิศตะวันออก และทิศใต้ มีภูเขาเป็นเทือกยาวขวางกั้นแบ่งเขตกับจังหวัดลำปาง ทิศเหนือ และทิศตะวันออก ติดกับจังหวัดเชียงใหม่ การปกครอง แบ่งออกเป็น 5 อำเภอ กับ 1 กิ่งอำเภอ จำนวนประชากร 341,947 คน ภาษาที่ใช้คือ คำเมือง และ ยอง

<u>จังหวัดลำปาง</u> มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 12,517.631 ตารางกิโลเมตร อาณาเขตทิศเหนือจดจังหวัด พะเยา และจังหวัดเชียงใหม่ ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดตาก และจังหวัดสุโขทัย ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดแพร่ ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดลำพูน และจังหวัดเชียงใหม่ การปกครองแบ่งออกเป็น 11 อำเภอกับ 1 กิ่งอำเภอ จำนวนประชากร 652,328 คน ภาษาที่ใช้พูดส่วนใหญ่คือ คำเมือง

<u>จังหวัดพะเยา</u> มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 72,722.744 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูง อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดเชียงราย ทิศตะวันออกติดต่อกับลาว และจังหวัดน่าน ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดเชียงราย ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดลำปาง และจังหวัดแพร่ การปกครองแบ่งออกเป็น 7 อำเภอ จำนวนประชากร 454,163 คน ภาษาที่ใช้พูดส่วนใหญ่คือคำเมือง

<u>จังหวัดแพร่</u> มีเนื้อที่ประมาณ 6,394.388 ตารางกิโลเมตร อาณาเขตทิศเหนือจดจังหวัดลำปาง น่านและพะเยา ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดอุตรดิตถ์ สุโขทัย, ลำปาง ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดน่าน และอุตรดิตถ์ ทิศตะวันตกติดต่อกับ

จังหวัดลำปาง การปกครองแบ่งออกเป็น 7 อำเภอ จำนวนประชากร 436,234 คน ภาษาที่ใช้พูดส่วนใหญ่คือ คำเมือง

<u>จังหวัดน่าน</u> มีเนื้อที่ทั้งหมด 11,694,406 ตารางกิโลเมตร อาณาเขตทิศเหนือ และทิศตะวันออก จดลาว ทิศใต้จดจังหวัดอุตรดิตถ์ ทิศตะวันตกจดจังหวัดแพร่ พะเยา และเชียงราย การปกครองแบ่งออกเป็น 8 อำเภอกับ 2 กิ่งอำเภอ จำนวนประชากร 369,283 คน ภาษาที่ใช้พูดคือ คำเมือง

ข. <u>ลักษณะภูมิประเทศ</u> ประกอบไปด้วยทิวเขาสูงทอดยาวในแนวเหนือใต้ ขนานกับเส้นลองติจูด ภูเขาที่สำคัญมีดังนี้คือ

<u>ทิวเขาแดนลาว</u> เป็นพรมแดนระหว่างประเทศไทย และสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า

<u>ทิวเขาถนนธงชัย</u> อยู่ทางตะวันตกของจังหวัดเชียงใหม่ เป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างจังหวัดเชียงใหม่ กับจังหวัดแม่ฮ่องสอน

<u>ทิวเขาผีปันน้ำ</u> เป็นทิวเขากั้นระหว่างจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดเชียงราย และระหว่างจังหวัดลำพูนกับจังหวัดลำปาง และอีกส่วนหนึ่งกั้นระหว่างจังหวัดลำปางกับจังหวัดแพร่

<u>ทิวเขาหลวงพระบาง</u> กั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับสาธารณะรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิวเขาสูง ๆ เหล่านี้เป็นที่เกิดของแม่น้ำสำคัญ ๆ หลายสาย ทำให้ที่ราบลุ่มแม่น้ำเหล่านี้มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ และเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของประชากรในภูมิภาคนี้อีกด้วย แม่น้ำที่สำคัญคือ แม่น้ำปิง, วัง, ยม, น่าน, กก และอิง (ดูแผนที่ที่ 1 แสดงลักษณะภูมิประเทศของภาคเหนือหน้า 8)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ค. <u>การคมนาคม</u> เส้นทางการคมนาคมติดต่อทั้งในบริเวณจังหวัดทั้ง 8 และภายนอกบริเวณนี้มีดังนี้คือ

<u>ทางน้ำ</u> ได้แก่การติดต่อด้วยแม่น้ำสายสำคัญ ๆ คือ แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน กก อิง

<u>ทางบก</u> มี 2 ทางคือ

1. ทางรถยนต์ ติดต่อกันด้วยทางหลวงสายเอเชีย ทางหลวงแผ่นดิน ทางหลวงจังหวัด
2. ทางรถไฟ มีเส้นทางการ เดินรถไฟผ่านแพร่ ลำปาง - ลำพูน และมีสถานีปลายทางอยู่ที่เชียงใหม่

<u>ทางอากาศ</u> มีเส้นทางการบินดังนี้คือ

1. กรุงเทพ - เชียงใหม่
2. กรุงเทพ - แพร่ - ลำปาง - เชียงใหม่
3. เชียงใหม่ - แม่ฮ่องสอน
4. เชียงใหม่ - เชียงราย
5. เชียงใหม่ - น่าน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 1 : แผนที่แสดงสภาพภูมิศาสตร์ของ 8 จังหวัดที่ศึกษา

ทิวเขาแดนลาว
ทิวเขาหลวงพระ-
บาง
ที่ราบลุ่มแม่น้ำ
ที่ราบสูงโคราช
ที่ราบสูงโคราช
ที่ราบลุ่มแม่น้ำ

1.2 <u>ทบทวนวรรณกรรม</u>

การศึกษาคำเมืองเท่าที่ผ่านมา มีนักภาษาศาสตร์หลายคนได้ศึกษาค้นคว้าไว้ดังมีผลงานที่ปรากฏอยู่หลายเรื่อง ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาระบบเสียงของคำเมืองซึ่งศึกษาทั้งในเชิงพรรณาและเชิงเปรียบเทียบ นอกจากนั้นก็มีการศึกษาเรื่องหมวดคำในภาษาเชียงใหม่ (อยู่เคียง : 2520)

การศึกษาระบบเสียงในเชิงพรรณานี้มีผู้ศึกษาไว้ได้แก่ เบญจวรรณ สุนทรากูล (2505), พิศศรี แจ้งไพร (2520) วรนุช พันธุพงศ์ (1976) เป็นต้น ส่วนการศึกษาระบบเสียงในเชิงเปรียบเทียบได้แก่ Marvin Brown (1965) Robert B. Jones (1965) Makio Katsura (1969) Norman A. Mundhenk (1967) และ William A. Smalley

เนื่องจากผู้วิจัยมีจุดประสงค์ที่จะศึกษาศัพท์ของคำเมือง เพื่อดูว่าการแปรของศัพท์ภายในคำเมืองนี้จะสามารถนำไปแบ่งภาษาถิ่นย่อยได้หรือไม่ และจะได้ผลอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับการแบ่งภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองโดยใช้วรรณยุกต์เป็นเกณฑ์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการค้นคว้าผลงานที่เกี่ยวกับการศึกษาเรื่องวรรณยุกต์และศัพท์ดังนี้คือ

1.2.1 <u>การศึกษาวรรณยุกต์ของคำเมืองในเชิงเปรียบเทียบ</u> มีนักวิจัยหลายคนได้ศึกษาวรรณยุกต์ของคำเมืองโดยใช้ผู้บอกภาษาจากต่างท้องที่กัน และสามารถนำเอาความต่างของสัทลักษณะของเสียงวรรณยุกต์มาใช้เป็นเกณฑ์การแบ่งภาษาถิ่นย่อยของคำเมือง นักวิจัยเหล่านั้นคือ

ก. <u>มาร์วิน บราวน์ (Marvin Brown) (1965)</u> ภาษาตระกูลไต กลุ่มไตตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งประกอบด้วยภาษา 7 ภาษาคือ ภาษาชาน, ภาษาพวน, ภาษาไทยถิ่นเหนือ, ภาษาไทยถิ่นกลาง, ภาษาผู้ไท, ภาษาลาว, และภาษาไทยใต้ บราวน์ ศึกษาระบบเสียงของทั้ง 7 ภาษานี้ และแบ่งภาษาแต่ละภาษาเป็นภาษาย่อยออกไปอีก

โดยดูจากระบบวรรณยุกต์ของภาษาย่อยนั้น ๆ

สำหรับคำเมือง บราวน์กล่าวไว้ว่าเป็นภาษาหนึ่งที่มีภาษาย่อยมากแต่การแตกต่างของภาษาย่อยเหล่านั้นมีไม่มากนัก บราวน์จัดแบ่งคำเมืองเป็นภาษาถิ่นย่อยได้ 4 ภาษา โดยยึดเสียงวรรณยุกต์ที่ต่างกันเป็นเกณฑ์ ภาษาถิ่นย่อยเหล่านี้คือ

1) ภาษาถิ่นย่อยเชียงราย
2) ภาษาถิ่นย่อยแพร่-น่าน
3) ภาษาถิ่นย่อยลำปาง
4) ภาษาถิ่นย่อยเชียงใหม่

บราวน์ พบว่าระบบวรรณยุกต์ภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองทั้ง 4 ภาษาประกอบด้วยหน่วยเสียงวรรณยุกต์จำนวนเท่ากัน และการแยกเสียงวรรณยุกต์ในกล่องวรรณยุกต์ของภาษาถิ่นย่อยทั้ง 4 ภาษาก็เหมือนกันด้วย แต่เสียงวรรณยุกต์ที่เป็นสมาชิกของหน่วยเสียงมีสัทลักษณะที่แตกต่างกันตามถิ่นต่าง ๆ[1] ซึ่งอาจจะสรุปได้ดังนี้

<u>ตารางที่ 1</u> ตารางแสดงการเปรียบเทียบสัทลักษณะของวรรยุกต์ในคำเมืองจำนวน 6 หน่วย เสียงของ มาร์วิน บราวน์ : เปรียบเทียบระหว่าง 4 ภาษาย่อย

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ / ภาษาถิ่นย่อย	1	2	3	4	5	6
เชียงราย	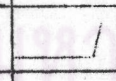	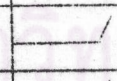	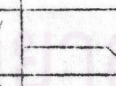	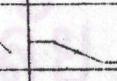	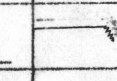	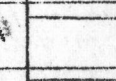
แพร่-น่าน	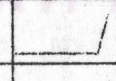	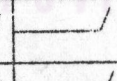	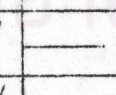	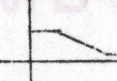	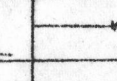	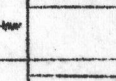
ลำปาง	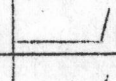	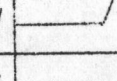	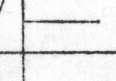	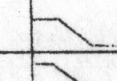	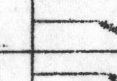	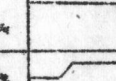
เชียงใหม่	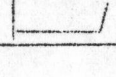	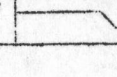	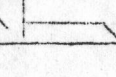	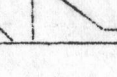	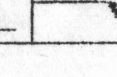	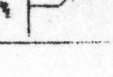

[1] ดูตารางที่ 1 หน้า 10

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ 6 หน่วยเสียง สามารถบรรยายรายละเอียด[1] ได้ดังต่อไปนี้

<u>หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 1</u> มีเสียงย่อย 1 เสียง เป็นเสียงต่ำระดับขึ้นเล็กน้อย ไม่มีข้อแตกต่างของเสียงนี้ในภาษาถิ่นย่อย

<u>หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 2</u> มีเสียงย่อย 2 เสียงคือ

1) เสียงกลางระดับขึ้นเล็กน้อย ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยเชียงราย แพร่-น่าน ลำปาง

2) เสียงกลางระดับตกเล็กน้อย ปรากฏในภาษาเชียงใหม่

<u>หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 3</u> มีเสียงย่อย 3 เสียงคือ

1) เสียงกลางระดับตกเล็กน้อย ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยเชียงราย

2) เสียงกลางระดับ ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยแพร่-น่าน ลำปาง

3) เสียงกลางค่อนข้างต่ำตกเล็กน้อย ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยเชียงใหม่

<u>หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 4</u> มีเสียงย่อย 2 เสียงคือ

1) เสียงกลาง-เปลี่ยนระดับตก เกิดขึ้น ในภาษาถิ่นย่อยเชียงราย แพร่-น่าน ลำปาง

2) เสียงสูง-เปลี่ยนระดับตก เกิดขึ้น ในภาษาถิ่นย่อยเชียงใหม่

<u>หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 5</u> มีเสียงย่อย 2 เสียงคือ

1) เสียงกลางค่อนข้างสูงตกเล็กน้อย จบด้วยเสียงกักที่เส้นเสียงปรากฏในภาษาถิ่นย่อยเชียงราย ลำปาง เชียงใหม่

2) เสียงกลางระดับจบด้วยเสียงกักที่เส้นเสียง ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยแพร่-น่าน

---

[1] ดูวิธีการบรรยายสัทลักษณะของหน่วยเสียงวรรณยุกต์ในระบบเสียงของผู้พูดภาษามากกว่า 1 คน จากจุดเก็บข้อมูลมากกว่า 1 จุด ในวิทยานิพนธ์ของ ฉอรัตน์ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2525)

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 6 มีเสียงย่อย 2 เสียงคือ

1) เสียงสูงระดับตก จบด้วยเสียงกักที่เส้นเสียง ปรากฏในภาษาถิ่นย่อย เชียงราย แพร่-น่าน ลำปาง

2) เสียงกลางค่อนข้างสูง เปลี่ยนระดับขึ้น-ตก จบด้วยเสียงกักที่เส้นเสียง

ความแตกต่างของเสียงวรรณยุกต์ที่กล่าวถึงข้างบนนี้ ทำให้ บราวน์ จัดกลุ่มย่อยของคำเมืองได้ 4 ภาษาถิ่นย่อยดังกล่าว

ข. โรเบิรต์ บี โจนส์ (Robert B.Jones) (1965) ศึกษาเปรียบเทียบวรรณยุกต์ของคำเมืองกับวรรณยุกต์ของภาษาไทยกรุงเทพ โดยศึกษาวรรณยุกต์ของคำเมืองในท้องที่ต่าง ๆกันบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย ท้องที่เหล่านั้นได้แก่ จังหวัดแพร่ น่าน ลำพูน เชียงราย เชียงใหม่ และได้ศึกษาคำเมืองที่พูดในอำเภอเชียงแสน และตำบลบ้านดู่ จังหวัดเชียงรายด้วย เพราะเป็นที่ตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของคนเมือง โจนส์ พบว่าวรรยุกต์ที่ใช้ในท้องที่เหล่านี้ทำให้สามารถจัดแบ่งคำเมืองเป็นกลุ่มภาษาถิ่นย่อยได้ 5 ภาษาดังนี้

1) ภาษาถิ่นย่อยแพร่

2) ภาษาถิ่นย่อยลำพูน เชียงราย น่าน

3) ภาษาถิ่นย่อยบ้านดู่ จังหวัดเชียงราย

4) ภาษาถิ่นย่อยเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

5) ภาษาถิ่นย่อยเชียงใหม่

ระบบวรรณยุกต์ของภาษาถิ่นย่อยทั้ง 5 ภาษาประกอบด้วยหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 6 หน่วยเสียงเท่ากัน แต่ภาษาถิ่นย่อยเหล่านี้มีความแตกต่างกันในเรื่องของเสียงวรรณยุกต์ ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้[1]

---

[1] ดูตารางที่ 2 หน้า 13

ตารางที่ 2 ตารางแสดงการเปรียบเทียบลักษณะของวรรณยุกต์ของพยางค์เป็นในคำเมือง โดย โรเบิรต์ บี โจนส์ เปรียบเทียบ 5 ภาษาถิ่นย่อย

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ / ภาษาถิ่นย่อย	1	2	3	4	5	6
แพร่						
ลำพูน เชียงราย น่าน						
บ้านดู่						
เชียงแสน						
เชียงใหม่	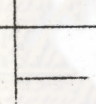					

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 1 มีเสียงย่อย 2 เสียงคือ

1) เสียงกลางค่อนข้างสูง ระดับขึ้นเล็กน้อย ปรากฏในภาษาในถิ่นย่อยแพร่ และภาษาถิ่นย่อยลำพูน-เชียงราย-น่าน

2) เสียงกลางระดับ ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยบ้านดู่ เชียงแสน, และเชียงใหม่

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 2 มีเสียงย่อย 5 เสียงเคือ

1) เสียงสูงระดับ ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยแพร่

2) เสียงสูงระดับตกเล็กน้อย จบด้วยเสียงกักที่เส้นเสียง ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยลำพูน-เชียงราย-น่าน

3) เสียงกลางระดับ จบด้วยเสียงกักที่เส้นเสียง ปรากฏในภาษาในถิ่นย่อยบ้านดู่

4) เสียงสูงตก จบด้วยเสียงกักที่เส้นเสียง ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยเชียงแสนและเชียงใหม่

5) เสียงกลางตก จบด้วยเสียงกักที่เส้นเสียง ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยเชียงแสน

<u>หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 3</u> มีเสียงย่อย 3 เสียงคือ

1) เสียงสูงตก ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยแพร่

2) เสียงสูงตก จบด้วยเสียงกักที่เส้นเสียง ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยลำพูน-เชียงราย-น่าน บ้านดู่ เชียงแสน

3) เสียงกลางค่อนข้างสูง-ระดับ-ตกเล็กน้อย จบด้วยเสียงกักที่เส้นเสียงปรากฏในภาษาถิ่นย่อยเชียงใหม่

<u>หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 4</u> มีเสียงย่อย 2 เสียงคือ

1) เสียงกลางค่อนข้างสูง-ตก ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยลำพูน-เชียงราย-น่าน เชียงแสน เชียงใหม่ แพร่

2) เสียงกลาง-ตก ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยบ้านดู่

<u>หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 5</u> มีเสียงย่อย 3 เสียงคือ

1) เสียงกลางค่อนข้างต่ำ-ระดับ ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยแพร่ เชียงแสน

2) เสียงต่ำ-ระดับ-ตกเล็กน้อย ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยลำพูน-เชียงราย-น่าน บ้านดู่ เชียงใหม่

3) เสียงต่ำระดับ ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยเชียงแสน

<u>หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 6</u> มีเสียงย่อย 1 เสียงคือ

1) เสียงต่ำ-ขึ้น ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยทั้ง 5 ถิ่น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ค. Makio Katsura (1969) ศึกษาระบบเสียงของคำเมืองในท้องที่ต่าง ๆ ของภาคเหนือโดยเก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษาชาวเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง และ แพร่ สำหรับวรรณยุกต์ คัทสุระ พบว่าภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองมีข้อแตกต่างที่สำคัญทำให้สามารถแบ่งคำเมืองออกเป็น 2 ภาษาถิ่นย่อยโดยดูจากคำที่ขึ้นต้นด้วยอักษรกลางเฉพาะ บ ด อ และอักษรต่ำ

ความแตกต่างของเสียงวรรณยุกต์ในคำดังกล่าวมีดังนี้

1) ภาษาถิ่นย่อยเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูนมีเสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงกลาง

2) ภาษาถิ่นย่อยเชียงราย ลำปาง แพร่ มีเสียงวรรณยุกต์เป็นเป็นเสียงกลางระดับขึ้นเล็กน้อย

ง. นอร์แมน เอ. มุนนิค (Norman A.Mundhenk) (1967) ศึกษาคำเมืองโดยมุ่งที่จะศึกษาถึงการใช้ภาษาที่แตกต่างกันในท้องถิ่นที่พูดคำเมือง โดยสำรวจภาษาพูดในท้องถิ่นจำนวน 13 ถิ่นได้แก่ แม่ฮ่องสอน แม่สะเรียง จอมทอง เชียงใหม่ เชียงราย น่าน ลำปาง แพร่ ลับแล เถิน ตาก เสาไห้ และดูบัว

มุนนิค ได้ศึกษาระบบเสียงของคำเมืองในแง่ของการใช้ภาษาที่แตกต่างกัน โดยศึกษาเรื่องของสระ, พยัญชนะ และวรรณยุกต์ เขากล่าวว่ามีความแตกต่างกันในเรื่องของเสียงวรรณยุกต์ทำให้แบ่งคำเมืองได้เป็น 2 ภาษาถิ่นย่อยดังนี้คือ

1) ภาษาถิ่นย่อยคำเมืองตะวันตกได้แก่ แม่ฮ่องสอน แม่สะเรียง จอมทอง, เชียงใหม่ เถินและเสาไห้

2) ภาษาถิ่นย่อยคำเมืองตะวันออก ได้แก่จังหวัดเชียงราย ลำปาง เชียงคำ แพร่ น่าน ดูบัว ลับแล

ความแตกต่างของเสียงวรรณยุกต์ที่เป็นเหตุให้ มุนนิค สามารถแบ่งคำเมือง

010322

ออกเป็นภาษาย่อย อาจสรุปได้ดังนี้[1]

ตารางที่ 3 ตารางแสดงเสียงวรรณยุกต์ในคำเมือง 5 หน่วยเสียงวรรณยุกต์ : เปรียบเทียบระหว่างคำเมืองตะวันตกกับคำเมืองตะวันออก

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่	1	2	3	4	5
คำเมืองตะวันตก					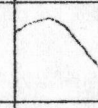
คำเมืองตะวันออก	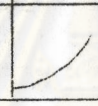	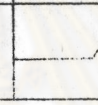		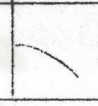	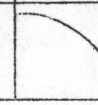

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 1 มีเสียงย่อย 1 เสียงคือ

1) เสียงต่ำขึ้น ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยทั้ง 2 ภาษา

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 2 มีเสียงย่อย 2 เสียงคือ

1) เสียงกลางระดับ ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยคำเมืองตะวันตก

2) เสียงกลางระดับขึ้นเล็กน้อย ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยคำเมืองตะวันออก

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 3 มีเสียงย่อย 2 เสียงคือ

1) เสียงกลางค่อนข้างต่ำ-ตก ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยคำเมืองตะวันตก

2) เสียงต่ำระดับ ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยคำเมืองตะวันออก

---

[1] ดูตารางที่ 3 หน้า 16

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 4 มีเสียงย่อย 2 เสียงคือ

1) เสียงสูงตก ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยคำเมืองตะวันตก

2) เสียงกลาง-ตก ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยคำเมืองตะวันออก

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 5 มีเสียงย่อย 2 เสียงคือ

1) เสียงสูงตก ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยคำเมืองตะวันตก

2) เสียงสูง-ตก จบด้วยเสียงกักที่เส้นเสียง ปรากฏในภาษาถิ่นย่อยคำเมืองตะวันออก

จ. วิลเลียม เอ. สมอลลี่ (William A. Smalley) ศึกษาระบบเสียงของคำเมือง และได้กล่าวไว้ว่าความแตกต่างของคำเมืองสามารถสังเกตุได้จากวรรณยุกต์ เขาเห็นด้วยกับผลการศึกษาของ มูนนิค เกี่ยวกับการแบ่งภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองออกเป็น 2 ภาษาดังที่ได้กล่าวแล้วและได้เปรียบเทียบความแตกต่างของวรรณยุกต์จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดเชียงรายให้เห็นด้วย พร้อมกันนั้นยังให้ข้อเสนอแนะว่าน่าจะมีการศึกษาคำเมืองในเชิงภูมิศาสตร์ต่อไป

ตารางที่ 4 ตารางแสดงการเปรียบเทียบการใช้วรรณยุกต์แตกต่างกันในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดเชียงราย

Standard Thai	Myang	Chaiengmai Prov.	Chieng Rai Prov.
bin "fly"	bin	mid lelvel	mid rise
may "new"	may	low fall	low level
phaa "cloth"	pha	high short fall	high short fall
seueu "honest"	sɯɯ	mid-high fall	mid fall
seueu "buy"	sɯɯ	high dip	high long fall
waan "sweet"	waan	low rise	low rise

สรุปการแบ่งภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองโดยใช้วรรณยุกต์เป็นเกณฑ์

จากการศึกษาวรรณยุกต์ของคำเมืองในเชิงเปรียบเทียบของผู้วิจัย 5 คนดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ได้แบ่งภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองแตกต่างกันอยู่ 3 แบบดังต่อไปนี้

1. คำเมืองแบ่งได้เป็น 4 ภาษาถิ่นย่อย คือ ภาษาถิ่นย่อยเชียงราย ภาษาถิ่นย่อยแพร่-น่าน ภาษาถิ่นย่อยลำปาง และภาษาถิ่นย่อยเชียงใหม่ จากการศึกษาของ มาร์วิน บราว์น (1965)

2. คำเมืองแบ่งได้เป็น 5 ภาษาถิ่นย่อยคือ ภาษาถิ่นย่อยแพร่ ภาษาถิ่นย่อยลำพูน-เชียงราย-น่าน ภาษาถิ่นย่อยบ้านดู่ จังหวัดเชียงราย ภาษาถิ่นย่อยเชียงแสนจังหวัดเชียงราย และภาษาถิ่นย่อยเชียงใหม่ จากการศึกษาของ โรเบิรต์ บี ไจนส์ (1965)

3. คำเมืองแบ่งได้เป็น 2 ภาษาถิ่นย่อยคือ คำเมืองตะวันตก ได้แก่คำเมืองที่พูดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน เถิน จังหวัดตาก อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี คำเมืองตะวันออก ได้แก่ คำเมืองที่พูดในจังหวัด เชียงราย ลำปาง แพร่ น่าน .ลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ อำเภอคูบัว จังหวัดราชบุรี ผู้ที่ได้แบ่งคำเมืองในลักษณะนี้ได้แก่ มาคิโอะ คัทสุระ (1974) นอร์แมน เอ. มูนนิค (1967) และวิลเลียม เอ. สมอลลี่[1]

---

[1] William A. Smalley, "Descriptive of Thai", Manuscript, (Unpublished).

1.2.2 <u>การศึกษาศัพท์ของคำเมือง</u> ศัพท์เป็นสิ่งหนึ่งที่อาจชี้ให้เห็นถึงการใช้ภาษาต่างกันในคำเมือง นักวิจัยบางคนจึงสนใจการศึกษาการเปรียบเทียบศัพท์ที่ใช้ในท้องที่ต่างๆที่พูดคำเมือง เพื่อจะดูว่าการแปรของศัพท์ตามท้องถิ่นนั้น จะนำมาแบ่งภาษาย่อยของคำเมืองได้หรือไม่ ผู้ที่ได้ศึกษาเรื่องนี้ไว้ก็คือ

ก. <u>Norman A Mundheuk</u>(1967) ได้ศึกษาศัพท์ที่มีการใช้ต่างกันในคำเมืองในท้องที่จำนวน 8ท้องที่ได้แก่ เชียงใหม่ แพร่ น่าน เถิน จอมทอง สันผล ดูบัว และแม่ฮ่องสอน พบหน่วยอรรถที่มีการใช้ศัพท์ต่างกัน 11 หน่วยอรรถ ได้แก่"พี่ชาย" "พี่สาว" "ปู่-ตา "ผ้าขาวม้า" "ฝรั่ง(ผลไม้)" "ค้างคาว""พริกขี้หนู" "คำพูดเสียดสี" "วิ่ง" "ผ้าห่ม" "รุ้งกินน้ำ" ผลการศึกษามูนนิคยังไม่สมบูรณ์เนื่องจากข้อมูลที่เก็บนั้นไม่ครบทุกท้องที่[1]

ข. <u>วิลเลี่ยม เอ สมอลลี่ (William A Smalley)</u> ศึกษาการใช้ศัพท์ในท้องถิ่นต่างๆของผู้พูดคำเมืองต่อจาก Mundheuk โดยเปรียบเทียบการใช้ศัพท์ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแพร่ว่ามีการใช้ศัพท์ต่างกันจริงตามที่ Mundheuk ได้บอกไว้ หน่วยอรรถที่ Smalley ให้ไว้ได้แก่"ฝรั่ง(ผลไม้)""พี่สาว""ข้าวโพด""ผ้าขาวม้า" "กระโดด"[3]

---

1 ดูตารางที่ 5 หน้า 20

2 William A. Smalley, "Descriptive of Thai", Manuscript. (Unpublished).

3 ดูตารางที่ 6 หน้า 21

ตารางที่ 5 : ตารางแสดงความต่างของศัพท์คำเมืองจำนวน 11 หน่วยรายที่ใช้ใน 8 ท้องถิ่นของมูนบิค

คำเมือง	เชียงใหม่	แพร่	น่าน	เถิน	จอมทอง	ลับแล	ศูนย์วิทยทรัพยากร	แม่ฮ่องสอน
"พี่ชาย"	อ้าย	บี้	บี้อ้าย	บี้	-	อ้าย	อ้าย	-
"พี่สาว"	บี้	ไอ้, เอ้ย	ไอ้, เอ้อ	บี้	-	เอ้อ, ไอ้	เอ้ย	-
"ปู่-ตา"	ป้ออุ้ย	ป้อใหญ่	-	ป้ออุ้ย, ป้อเล่า	ป้อเล่า	ป้อขา, ป้อใหญ่	ป้อคุณ	-
"ผ้าขาวม้า"	ผ้าต่อม	ผ้าหัว	ผ้าหัว, ผ้าขาวม้า	ผ้าขาว	-	-	-	-
"ผวิง"	บ่าก้วย บะก้วยก่ำ	มะแก้ว	มะแก้ว มะก้วยแก้ว	มะหยิ้ม	มะก้วยแก้ว	มะแก้ว	ก้วยแก้ว	มะค่ำ
"ค้างคาว"	ค้างคาว	รุ้งคาว	บิ้งบิ้ว	-	ตีงตั๊ว	-	-	-
"พริกขี้หนู"	พิกแต้	พิกแต้	พิกแดกแต้	-	พิกแต้	-	-	-
"ดำเสียดสี"	เพียก	ด่น	-	-	ด่อน	ด่น	-	-
"วิ่ง"	ล่น	พด	แล่น, วิ่ง	แล่น	-	ดุย	-	-
"ผ้าห่ม"	ผ้าด้วย	ผ้าแป้ม	ผ้าห่ม	-	-	-	-	-
"รุ้งกินน้ำ"	ผีอีชุง	-	ผีอีสุม	-	-	สุ่งกินน้ำ	-	-

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 ตารางแสดงการเปรียบเทียบศัพท์คำเมืองที่ใช้ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแพร่ของ Smalley

หน่วยอรรถ	เชียงใหม่	แพร่
ฝรั่ง	บะก้วย	มะแก้ว
พี่สาว	พี่	ไญ้
ข้าวโพด	ข้าวสาลี	ข้าวโพด
ผ้าขาวม้า	ผ้าต่อง	ผ้าหัว
กระโดด	โดด	โจ้น

การศึกษาคำเมืองเท่าที่ผ่านมาของนักวิจัยเหล่านี้ทั้งเรื่องวรรณยุกต์และศัพท์เป็นการศึกษาโดยมิได้ใช้วิธีการของภูมิศาสตร์ภาษาถิ่นเป็น การศึกษาเพียงบางท้องที่โดยเก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษาเพียงไม่กี่คนผลที่ได้รับจากการศึกษาไม่สามารถนำไปใช้แสดงแบ่งเขตภาษาได้[1] นอกจากนี้การศึกษาศัพท์ของคำเมืองยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษาสำเร็จอย่างสมบูรณ์ ผู้ที่ศึกษาไว้บ้างดังนี้ต่างก็ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่าควรจะมีการศึกษาต่อไปทั้งนี้เพราะอาจจะนำความแตกต่างของการใช้ศัพท์มาแบ่งภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองได้ฉะนั้นผู้วิจัยจึงให้ความสนใจที่จะศึกษาคำเมืองในทุกท้องถิ่นทั่วภาคเหนือ เพื่อหาเส้นแบ่งเขตระหว่างภาษาถิ่นย่อยโดยใช้ศัพท์เป็นเกณฑ์

---

[1] ผู้ที่ศึกษาภาษาไทยถิ่นด้วยวิธีการของภูมิศาสตร์ภาษาถิ่นคือ สมทรง บุรุษพัฒน์ (2524) เจริญขวัญ ธรรมประดิษฐ์ (2524) วิจินต์ ภาณุพงศ์ (2525) วรรณพร ทองมาก (2526) ลอรัตน์ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2526) วารี วีสกุล (2525) และภาควิชาภาษาศาสตร์ (กำลังดำเนินการวิจัย)

1.2.3 การศึกษาศัพท์ในภาษาไทยถิ่น เพื่อการแบ่งเขตภาษา

ผู้ที่ศึกษาภาษาไทยถิ่นโดยใช้ศัพท์เป็นเกณฑ์ คือสมทรง บุรุษพัฒน์[1] 2524 ศึกษาเรื่อง "การกระจายของศัพท์ในจังหวัดพิษณุโลก" ผู้วิจัยได้ศึกษาและสรุปย่อการวิจัยได้ดังนี้

ก. สมทรง บุรุษพัฒน์ (2524) ศึกษาการกระจายของศัพท์ในจังหวัดพิษณุโลก เพื่อที่จะนำศัพท์มาตัดสินว่าจังหวัดพิษณุโลกที่มีภาษาไทยถิ่นใช้หลายภาษาได้แก่ ภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาไทยถิ่นกลาง ควรจะจัดไว้ในภาคกลางหรือภาคเหนือของประเทศไทย เพราะว่าเป็นจังหวัดที่อยู่กึ่งกลางของ 2 ภาคนี้ สมทรงนำหน่วยอรรถ[2] ที่ทำการคัดเลือกไว้จำนวน 100 หน่วยอรรถมาทำแบบสอบถามประเภทเลือกตอบ ให้ผู้ตอบเลือกศัพท์ที่ให้มา หรือในกรณีที่ศัพท์ที่ใช้นั้นไม่มีในแบบสอบถาม ให้เขียนศัพท์ที่ใช้พูดนั้นมาในช่องที่กำหนดให้

การเก็บข้อมูลใช้วิธีการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ไปยังอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนประจำตำบลทุกตำบลในจังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามจำนวน 9 ฉบับไปยังแต่ละตำบลโดยขอความช่วยเหลือจากอาจารย์ใหญ่คัดเลือกผู้ตอบแบบสอบถามตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้เรื่องอายุ การศึกษา อาชีพ เพศ เพื่อดูอิทธิพลของสิ่งเหล่านี้ต่อภาษา

ผลของการศึกษาเสนอในรูปแผนที่แสดงการกระจายของศัพท์ และให้ข้อสรุปไว้ว่ามีการใช้ภาษาไทยถิ่นกลางในเกณฑ์เฉลี่ยสูงกว่าภาษาไทยถิ่นอื่นๆ จึงจัดได้ว่าจังหวัดพิษณุโลกอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย

---

[1] ในขณะที่ผู้วิจัยกำลังดำเนินการวิจัยอยู่นั้นมีผลงานการศึกษาศัพท์ภาษาไทยถิ่น 2 เรื่องคือ Word Geography in Nakhon Ratchasima (วิจินตน์ ภาณุพงศ์ 1982) และแนวแบ่งเขตภาษาไทยถิ่นกลางและภาษาไทยถิ่นใต้โดยใช้ศัพท์เป็นเกณฑ์ (วรรณพร ทองมาก: 2526)

[2] หน่วยอรรถในที่นี้ให้ดูความหมายในข้อตกลงเบื้องต้นหน้า 25 แต่ในงานวิจัยสมทรงใช้คำว่าศัพท์ ผู้วิจัยใช้หน่วยอรรถแทนเพื่อที่ให้ตรงกับการศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้

งานวิจัยชิ้นนี้มีประโยชน์อย่างมากในการที่จะเป็นแนวทางของผู้ที่จะดำเนินการศึกษาด้วยวิธีการเช่นนี้ แต่การศึกษาศัพท์ในครั้งนี้ไม่ได้ให้รายละเอียดในเรื่องการวิเคราะห์ศัพท์ จึงทำให้เกิดความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับศัพท์บางศัพท์บางศัพท์โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการใช้ร่วมกันระหว่างภาษาไทยถิ่นเหนือและภาษาไทยถิ่นอีสาน เช่นคำว่า "กล้วยน้ำว้า" สมทรงจัดให้ กล้วยมะลิอ่อง กล้วยลิอ่อง เป็นภาษาไทยถิ่นเหนือ ส่วน กล้วยอีอ่อง กล้วยอ่อง กล้วยมีอ่อง เป็นภาษาไทยถิ่นอีสาน ในความคิดของผู้วิจัยศัพท์เหล่านี้น่าจะจัดให้เป็นรูปแปรของศัพท์เดียวกัน นอกจากนี้การศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้พบว่าคำว่า กล้วยอ่อง ก็มีใช้ในภาษาไทยถิ่นเหนือเป็นบริเวณกว้าง ดังในหน่วยอรรถที่ 1 หน้า 61

1.3 <u>ขอบเขตการวิจัย</u>

1. ผู้วิจัยกำหนดบริเวณที่จะทำการศึกษาไว้เฉพาะ 8 จังหวัดในภาคเหนือได้แก่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน เชียงราย ลำปาง พะเยา แพร่ และ น่าน เพราะจังหวัดเหล่านี้เป็นจังหวัดที่ใช้คำเมืองพูดกันเป็นส่วนใหญ่

2. ในบริเวณ 8 จังหวัดดังกล่าวมีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่อย่างประปรายทั่วไป ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้มีภาษาของตนเอง เช่น ชาวไทยใหญ่ พูดภาษาไทยใหญ่ ชาวยอง พูดภาษายอง ฯลฯ เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างเพื่อเลือกจุดเก็บข้อมูลจึงอาจจะได้หมู่บ้านของชนกลุ่มน้อยเหล่านี้มาบ้าง ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดว่า

2.1 ถ้าภาษาที่ปรากฏในแบบสอบถามไม่ใช่คำเมือง จะถือว่าภาษาที่ได้เป็นตัวแทนของจุดนั้นๆ และจะไม่รวบรวมข้อมูลที่ได้ในการศึกษา

2.2 ถ้าภาษาที่ปรากฏในแบบสอบถาม มี 2 ภาษาคือ คำเมือง และภาษาชนกลุ่มน้อย ก็จะศึกษาคำเมืองที่ได้รับตอบจากหมู่บ้านนั้นๆ เพราะถือว่าเป็นตัวแทนของคำเมือง ณ จุดนั้น

2.3 ถ้าคำเมืองที่ได้รับตอบมีศัพท์ของชนกลุ่มน้อยปนอยู่ ศัพท์นั้นๆ จะจัดให้เป็นศัพท์ภาษาอื่น และไม่รวมศัพท์นั้นในการศึกษา

1.4 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ดังนี้คือ

1.4.1 เพื่อศึกษาการแปรของศัพท์ในคำเมืองซึ่งใช้พูดในบริเวณ 8 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย

1.4.2 เพื่อนำผลของการศึกษาแบ่งเขตภาษาย่อยของคำเมืองในเชิงภูมิศาสตร์

1.4.3 เพื่อนำการแบ่งเขตภาษาย่อยของคำเมือง โดยใช้ศัพท์เป็นเกณฑ์ไปเปรียบเทียบกับการแบ่งเขตภาษาย่อยของคำเมืองโดยใช้วรรณยุกต์เป็นเกณฑ์ตามที่ได้มีผู้ศึกษาไว้

1.5 สมมติฐานการวิจัย

การศึกษาศัพท์ของคำเมืองในเชิงภูมิศาตร์ใน 8 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทยซึ่งได้แก่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน ทำให้สามารถแบ่งคำเมืองออกเป็นภาษาถิ่นย่อยได้ 2 ภาษา โดยมีแนวการแบ่งครึ่งภาคจากเหนือลงมาใต้ ภาษาถิ่นย่อยทั้งสองคือ

ก. คำเมืองตะวันตก ได้แก่คำเมืองที่พูดกันทางซีกตะวันตกของภาคเหนือซึ่งมีจังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง

ข. คำเมืองตะวันออก ได้แก่คำเมืองที่พูดกันทางซีกตะวันออกของภาคเหนือซึ่งมีจังหวัดแพร่เป็นศูนย์กลาง

ผลของการแบ่งภาษาย่อยของคำเมืองโดยใช้ศัพท์เป็นเกณฑ์นี้จะคล้ายคลึงกับผลของการแบ่งภาษาย่อยของคำเมืองโดยใช้วรรณยุกต์เป็นเกณฑ์ ซึ่ง Katsura, Mundhenk และ Smalley ได้ศึกษาไว้

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบการแปรของศัพท์ในคำเมือง

1.6.2 ทำให้ทราบว่าภาษาย่อยของคำเมืองว่ามีกี่ภาษา

1.6.3 ทำให้ทราบแนวการแบ่งเขตของภาษาถิ่นย่อยของคำเมือง

1.6.4 ผลของการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจในการทำพจนานุกรมภาษาถิ่นย่อยของคำเมือง

1.6.5 เป็นแนวทางการศึกษาภาษาย่อยของภาษาไทยถิ่นอื่นๆโดยใช้วิธีการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.7.1 ภาษาถิ่น คือ ภาษาย่อยของภาษาที่แตกต่างกันตามท้องถิ่นต่างๆที่ผู้พูดภาษานั้นอาศัยอยู่

1.7.2 ภาษาถิ่นย่อย คือ ภาษาย่อยของภาษาถิ่น

1.7.3 ภูมิศาสตร์ภาษาถิ่น (Dialect Geography) คือการศึกษาการแปรของภาษา เนื่องจากการกระจายของผู้พูดในเขตท้องถิ่นต่างๆ

1.7.4 แผนที่ภาษา (Linguistic Atlas) คือแผนที่ที่ใช้แสดงความแตกต่างของภาษาถิ่นในแง่ต่างๆ เช่นในแง่ของเสียง ศัพท์ สำนวน ฯลฯ

1.7.5 เส้นแบ่งเขตภาษา (Isogloss) คือเส้นสมมุติที่ลากระหว่างบริเวณที่มีลักษณะทางภาษาอย่างใดอย่างหนึ่งต่างกัน

1.7.6 แนวแบ่งเขตภาษา ได้แก่แนวแบ่งบริเวณที่มีการใช้ภาษา 2 ภาษา ภาษาถิ่น 2 ภาษาหรือ ภาษาถิ่นย่อย 2 ภาษา ส่วนมากมักจะใช้หลักเกณฑ์ทางด้านเสียง หรือศัพท์เป็นเกณฑ์

1.7.7 หน่วยอรรถ (Semantic unit) คือหน่วยความหมายแต่ละหน่วยอาจแทนด้วยศัพท์จำนวน 1 ศัพท์หรือมากกว่าก็ได้

1.7.8 คำ (Word) ในที่นี้หมายถึงข้อมูลที่ปรากฏในแบบสอบถามยังไม่ได้ผ่านขั้นตอนของการวิเคราะห์ศัพท์

1.7.9 ศัพท์ (Lexical) คือคำที่ผ่านขั้นตอนการวิเคราะห์ศัพท์มาแล้ว เป็นสมาชิกของแต่ละหน่วยอรรถ แต่ละศัพท์อาจมีรูปแปรหรือไม่มีก็ได้

1.7.10 รูปแปร คือรูปของศัพท์เดียวกัน ความแตกต่างของรูปแปรอาจอยู่ที่จำนวนพยางค์หรือเรื่องพยัญชนะต้น สระ และพยัญชนะท้าย เพียงเรื่องเดียวภายในกฎเกณฑ์เรื่องเสียงที่กำหนดไว้

1.7.11 ศัพท์มากจุด ได้แก่ศัพท์ที่ปรากฏมากกว่า 5 จุดขึ้นไป

1.7.12 ศัพท์น้อยจุด ได้แก่ศัพท์ที่ปรากฏในจุดเก็บข้อมูลน้อยกว่า 5 จุด

1.7.13 ศัพท์เกาะกลุ่ม ได้แก่ศัพท์ที่มีการใช้ในพื้นที่ที่ติดต่อกัน

1.7.14 ศัพท์ไม่เกาะกลุ่ม ได้แก่ศัพท์ที่มีการใช้ในพื้นที่ที่ไม่ติดต่อกัน

1.7.15 ศัพท์เฉพาะถิ่น ได้แก่ศัพท์น้อยจุดไม่เกาะกลุ่ม

1.7.16 ศัพท์พลัดถิ่น ได้แก่ศัพท์ที่เป็นศัพท์เดียวกันกับศัพท์มากจุดเกาะกลุ่ม แต่ปรากฏในลักษณะไม่เกาะกลุ่มอยู่ในบริเวณที่มีการใช้อีกศัพท์หนึ่ง

1.7.17 ศัพท์คำเมืองสายัญ คือศัพท์คำเมืองที่ใช้ในจุดต่างๆแทบทุกจุดในบริเวณที่ศึกษา

1.7.18 เขตศัพท์ ได้แก่บริเวณที่มีการใช้ศัพท์มากจุดเกาะกลุ่ม หากมีการใช้ศัพท์ศัพท์เดียวกันและเป็นศัพท์มากจุดเกาะกลุ่มในบริเวณต่างๆ มากกว่า 1 บริเวณ บริเวณเหล่านี้จัดเป็น 1 เขตศัพท์